

KORPORATIV MOLİYAVIY QARORLARNING BOZOR FAOLLIGIGA KO'RSATADIGAN TA'SIRINI TAHLIL QILISH

Isamuhammedova Shahnoza Fatxullo qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Bozor iqtisodiyotida kompaniyalar o'z faoliyatlarini moliyaviy qarorlar asosida tashkil etadilar. Ushbu qarorlar nafaqat kompaniyaning o'zining iqtisodiy holatini, balki uning tashqi bozor muhitiga ta'sirini ham belgilaydi. Kompaniyaning moliyaviy qarorlari, odatda, uning investitsiya faoliyati, moliyaviy tuzilmasi va dividend siyosatiga bog'liq bo'ladi. Ushbu maqolada, korporativ moliyaviy qarorlarning bozor faolligiga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi. Bunday qarorlar kompaniyaning umumiy bozor iqtisodiyoti, investorlarning hissiyotlari va aksiyalarning bozor qiymatiga bevosita ta'sir qiladi.

Korporativ moliyaviy qarorlar kompaniyaning o'z resurslarini qanday boshqarish va taqsimlashni belgilaydi. Moliyaviy qarorlar kompaniyaning o'zining moliyaviy salohiyatini qanday amalga oshirishi kerakligi haqida qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Bu qarorlar o'zaro aloqada bo'lib, kompaniyaning strategik maqsadlariga erishishda yordam beradi.

Korporativ qarorlar, asosan, uch asosiy sohada bo'ladi: investitsiya qarorlari, moliyaviy tuzilma qarorlari va dividend siyosati. Har bir qaror turi bozorda faoliyat ko'rsatayotgan investorlar, kompaniya aksiyadorlari va boshqa iqtisodiy sub'ektlarga turli darajada ta'sir ko'rsatadi. Bu qarorlar faqat kompaniyaning moliyaviy holatiga ta'sir qilmasdan, umumiy bozorning o'zgarishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

Kompaniyaning investitsiya qarorlari, odatda, uning biznes faoliyatini kengaytirish yoki yangi bozorlarni zabt etish bilan bog'liq bo'ladi. Yangi investitsiya loyihalari amalga oshirilganda, bu faqat kompaniyaning ichki rivojlanishiga yordam bermaydi, balki bozor faolligini ham oshiradi. Investorlar yangi imkoniyatlarga qiziqish bildiradi, bu esa aksiyalarning narxining oshishiga olib keladi. Yangi investitsiyalar nafaqat kompaniyaning iqtisodiy holatini yaxshilaydi, balki bozor ishtirokchilariga kompaniyaning muvaffaqiyatli kelajagini ko'rsatib, ularning ishonchini mustahkamlaydi.

Biroq, har bir investitsiya qarori o'ziga xos risklar bilan birga keladi. Agar investitsiya loyihalari muvaffaqiyatsiz bo'lsa yoki kutilgan natijalarni bermasa, bu investorlarning ishonchsizligini oshiradi va aksiyalar narxi pasayishi mumkin. Shunday qilib, investitsiya qarorlari faqat iqtisodiy natijalar bilan bog'liq bo'lmay, balki bozorning psixologik holatiga ham ta'sir qiladi. Investorlar risklarni hisobga olgan holda, qarorlar qabul qilishadi, bu esa bozor faolligini oshirishi yoki kamaytirishi

mumkin.

Kompaniya o'z kapitalini qanday moliyalashtirishi kerakligini belgilovchi qarorlar, ya'ni qarz va aksiyalarni qanday taqsimlash, moliyaviy tuzilma qarorlari hisoblanadi. Kompaniyaning qarz olish miqdori va aksiyalarni chiqarish siyosati bozor faolligiga bevosita ta'sir qiladi. Agar kompaniya o'z faoliyatini moliyalashtirish uchun ko'p miqdorda qarz olsa, bu investorlar uchun xavf tug'dirishi mumkin, chunki yuqori qarz darajasi kompaniyaning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Boshqa tomondan, kompaniya aksiyalar chiqarishni qaror qilsa, bu bozorni optimistik ruhda tutishi mumkin. Aksiyalar chiqarilishi bozor ishtirokchilariga kompaniyaning iqtisodiy holatiga ishonch bildirishiga yordam beradi va aksiyalarning narxining oshishiga olib keladi. Bunda, kompaniya o'zining moliyaviy holatini mustahkamlashga harakat qilsa, bozor faolligi oshadi. Moliyaviy tuzilma qarorlari bozorning investorlar uchun qanday jozibador ekanligini belgilaydi va bu, o'z navbatida, bozor faolligini rag'batlantiradi.

Kompaniyaning dividend siyosati, ya'ni foydaning aksiyadorlarga qanday taqsimlanishi, bozor faolligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Yuqori dividendlar to'lash kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ko'rsatadi va investorlarning kompaniyaga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bu esa aksiyalar narxining oshishiga olib keladi va bozor faolligini sezilarli darajada ko'taradi. Dividendlarning yuqori bo'lishi investorlar uchun katta ahamiyatga ega, chunki ular o'z kapitalidan daromad olishni kutadilar.

Agar kompaniya past dividend to'lashni qaror qilsa, bu investorlar tomonidan salbiy qabul qilinishi mumkin. Ular kompaniyaning kelajakdagi foydalari va moliyaviy holatiga ishonchsiz bo'lishlari mumkin, bu esa bozor faolligini pasaytiradi. Dividend siyosati kompaniyaning moliyaviy barqarorligini va bozor ishtirokchilarining unga bo'lgan ishonchini aks ettiradi, bu esa bozorning umumiy holatiga ta'sir qiladi.

Bozor faolligi kompaniya aksiyalarining savdosining faolligi bilan o'lchanadi. Kompaniyaning moliyaviy qarorlari bozor faolligini oshirishi yoki kamaytirishi mumkin. Masalan, yangi investitsiya qarorlari bozor ishtirokchilarining kompaniyaga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi va aksiyalar savdosi ko'payadi. Bu bozor faolligini oshiradi va kompaniya uchun qo'shimcha mablag'lar olish imkonini yaratadi.

Bundan tashqari, kompaniyaning moliyaviy barqarorligi va investorlar bilan aloqalari bozor faolligiga ta'sir ko'rsatadi. Agar investorlar kompaniyaning moliyaviy holatiga ishonch bildirs, aksiyalar narxi oshadi va bozor faolligi oshadi. Aksincha, agar kompaniya moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelsa yoki investorlar xavfga qarshi chiqsa, bozor faolligi pasayadi.

Korporativ qarorlarning bozor faolligiga ta'sirida siyosiy muhit va tartibga solish tizimining ham muhim o'rni bor. Davlat siyosati, iqtisodiy tartibga solish va moliyaviy tizimning barqarorligi kompaniyalar uchun muhim omillar hisoblanadi. To'g'ri

tartibga solish kompaniyaning bozor faolligini oshiradi, chunki bu investorlar uchun xavfsiz va barqaror sharoit yaratadi.

Biroq, korrupsiya va siyosiy beqarorlik bozorni salbiy ta'sir qiladi. Korrupsiya investorlarning ishonchini yo'qotishiga olib kelishi va kompaniyaning moliyaviy qarorlarini noto'g'ri qabul qilishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, korrupsion muhitda kompaniyalar o'z investitsiya loyihalarini amalga oshirishda qiynalishi mumkin, bu esa bozor faolligini kamaytiradi.

Bozor faolligi va korporativ qarorlar o'rtasidagi bog'liqlikni yanada chuqurroq tushunish uchun, iqtisodiy sharoitlarni ham inobatga olish muhimdir. Iqtisodiy sharoitlar, masalan, inflyatsiya darajasi, valyuta kursi o'zgarishlari, iqtisodiy o'sish sur'ati va boshqa makroiqtisodiy omillar, kompaniyaning qarorlar qabul qilish jarayoniga bevosita ta'sir qiladi. Yaxshi iqtisodiy sharoitlar kompaniyaning investitsiya qilish va dividendlar to'lash kabi qarorlarini osonlashtiradi, bu esa bozor faolligini oshiradi.

Biroq, iqtisodiy notinchlik, masalan, iqtisodiy inqiroz yoki recesiyasi, kompaniyaning qarorlarini o'zgartirishga majbur qiladi. Inqiroz davrida kompaniyalar ko'pincha o'z investitsiyalarini qisqartiradilar, moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun qarz olishni kamaytiradilar yoki dividend to'lovlarini qisqartiradilar. Bu holatlar bozor faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki investorlar xavfni kamaytirishga harakat qiladilar va aksiyalarning savdosi pasayadi.

Bundan tashqari, iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi investorlarning qarorlariga ta'sir qiladi. Agar iqtisodiyot o'sish sur'atlarini sekinlashtirsa yoki inflyatsiya yuqori bo'lsa, investorlar o'z aktivlarini xavfsizroq imkoniyatlarga ko'chirishlari mumkin. Bu esa bozor faolligining pasayishiga olib keladi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sish davrida investitsiyalarni oshirish va kompaniyalar uchun yangi imkoniyatlar paydo bo'lishi bozor faolligini kuchaytiradi.

Korporativ qarorlar faqat tashqi iqtisodiy sharoitlar va moliyaviy omillarga emas, balki kompaniyaning ichki madaniyati va menejmenti tomonidan ham shakllanadi. Kompaniyaning strategik qarorlarini qabul qilishda menejmentning tajribasi, liderlik uslubi va qarorlar qabul qilishda ehtiyotkorlik darajasi bozor faolligiga ta'sir qiladi. Agar kompaniya menejmenti innovatsiyalarga ochiq bo'lsa va risklarni yaxshi boshqarsa, ular bozor sharoitlariga moslashishga qodir bo'ladi, bu esa bozor faolligini oshiradi.

Korporativ madaniyat kompaniyaning ichki qiymatlari, ishchilarni rag'batlantirish va o'zaro ishonchni yaratish orqali kompaniyaning ichki samaradorligini va tashqi investitsion jozibadorligini ta'minlaydi. Yaxshi ishlab chiqilgan menejment tizimi va ochiq muloqot bozor ishtirokchilari uchun kompaniyani jozibador qiladi va aksiyalarni sotib olish va sotish jarayonlarini tezlashtiradi. Biroq, agar menejment o'zgarishlarga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelsa yoki

xatoliklar qilishsa, kompaniyaning aksiyalari qiymatini pasaytirishi va bozor faolligini kamaytirishi mumkin.

Korporativ qarorlarning bozor faolligiga ta'sirida davlat siyosati va tartibga solishning roli ham juda katta. Har bir kompaniya o'z faoliyatini yuridik va iqtisodiy normativlarga amal qilib, davlat tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiradi. Davlatning iqtisodiy siyosati, soliqlar, investitsiya muhitini yaratish, xalqaro savdo shartnomalari va boshqa qonunchilik tashabbuslari kompaniyalarning qarorlariga katta ta'sir ko'rsatadi.

Agar davlat iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash uchun qulay sharoitlar yaratgan bo'lsa, masalan, soliq imtiyozlari yoki davlatning investitsiyalarni rag'batlantiruvchi siyosati orqali, kompaniyalar yangi loyihalar va investitsiyalarni amalga oshirishga tayyor bo'lishadi. Bu esa bozor faolligini kuchaytiradi, aksiyalar narxining oshishiga olib keladi va umumiy iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi.

Aksincha, agar davlat iqtisodiy inqirozga qarshi siyosat olib borsa yoki tartibga solish tizimida qattiq chora-tadbirlar qo'llasa, kompaniyalar o'z qarorlarini qayta ko'rib chiqishlari kerak bo'ladi. Bunda, kompaniyalar o'z investitsiya rejalari, moliyaviy tuzilmalari va dividend siyosatlarini qisqartirishlari yoki o'zgartirishlari mumkin, bu esa bozor faolligini kamaytirishi mumkin. Davlatning iqtisodiy siyosati va tartibga solish tizimi bozorning umumiy holatini shakllantiradi va investorlarning qarorlariga ta'sir qiladi.

Shuningdek, bozor faolligiga iqtisodiy sharoitlar, kompaniyaning ichki madaniyati va menejmenti, davlat siyosati va tartibga solish tizimi ham katta ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy o'sish davrlarida kompaniyalar ko'proq investitsiya va rivojlanishga yo'naltirilgan qarorlar qabul qiladilar, bu esa bozor faolligini oshiradi. Biroq, iqtisodiy inqiroz yoki siyosiy beqarorlik davrida bozor faolligi kamayishi mumkin, chunki kompaniyalar o'z qarorlarini ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqadilar.

Ushbu barcha omillarni hisobga olgan holda, korporativ qarorlar nafaqat kompaniyaning o'ziga, balki umuman bozorning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Shu bois, kompaniyalar va investorlar o'z qarorlarini qabul qilishda bozorning dinamikasini va makroiqtisodiy sharoitlarni inobatga olishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2011). Principles of Corporate Finance (10th ed.). McGraw-Hill.
Ushbu asar korporativ moliya sohasidagi asosiy tushunchalar va qarorlar tizimini o'z ichiga oladi. Kitobda moliyaviy qarorlar, investitsiyalarni boshqarish, dividend siyosati va bozor faolligiga ta'siri tahlil qilinadi.
2. Fama, E. F., & French, K. R. (2004). The Capital Asset Pricing Model: Theory and Evidence. Journal of Economic Perspectives, 18(3), 25–46.
Ushbu maqola kapital aktivlari narxining shakllanishi va bozor faolligi hamda investorlar qarorlarining qanday ta'sir qilishini tahlil qiladi.

3. Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360.
Bu ish kompaniya boshqaruvi, agentlik nazariyasi va menejmentning qaror qabul qilish jarayonining bozor faolligiga qanday ta'sir qilishini muhokama qiladi.
4. Koller, G., & S. M. (2005). *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies* (4th ed.). John Wiley & Sons.
Kitobda kompaniyaning qiymatini hisoblash va baholash usullari, shuningdek, korporativ qarorlarning bozor faolligiga ta'siri tahlil etiladi.
5. Modigliani, F., & Miller, M. H. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance, and the Theory of Investment. *American Economic Review*, 48(3), 261–297.
Ushbu maqola moliyaviy tuzilma va kapitalni taqsimlashning kompaniya qiymatiga ta'sirini o'rganadi, shu bilan birga bozor faolligiga qarorlar qanday ta'sir qilishini izohlaydi.
6. Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jaffe, J. (2008). *Corporate Finance* (8thed.). McGraw-Hill.
Kitobda korporativ moliyaviy qarorlar, moliyaviy tuzilma, investitsiya qarorlari va bozor faolliqi o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi.
7. Schwalbach, J. (2007). Corporate Governance and Financial Performance: An Overview. In *Corporate Governance and Financial Performance* (pp. 1-24). Springer.
Ushbu asar korporativ boshqaruv va uning moliyaviy natijalarga ta'sirini tahlil qiladi, shuningdek, kompaniyaning qarorlarining bozor faolligiga qanday ta'sir qilishini o'rganadi.
8. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). A Survey of Corporate Governance. *Journal of Finance*, 52(2), 737–783.
Ushbu maqola korporativ boshqaruv tizimi va uning bozor faolligiga, kompaniyaning qarorlariga ta'sirini o'rganadi.
9. Stiglitz, J. E. (1989). *The Economic Role of the State*. Blackwell.
Kitobda davlatning iqtisodiyotdagi roli va uning korporativ qarorlar va bozor faolligiga ta'siri tahlil etiladi. Ayniqsa, iqtisodiy siyosat va tartibga solishning ahamiyati ko'rsatilgan.
10. Tirole, J. (2006). *The Theory of Corporate Finance*. Princeton University Press.
Ushbu kitob korporativ moliya nazariyasini keng qamrovli tahlil qiladi, kompaniya qarorlarining bozor faolligiga ta'sirini o'rganish uchun asosiy manba hisoblanadi.